

ผลของการประเมินตนเองของนิสิตทันตแพทย์ต่อประสบการณ์การทำงานชุมชน ในคลินิกทันตกรรมชุมชนโดยใช้แบบสะท้อนความคิด

ณัฐวธ แก้วสุกธา* เสรีนา สิริรัตน์ สุกุลณะมรรคา* กิตติธัช มงคลศิวะ*

บทคัดย่อ

การศึกษาเชิงคุณภาพครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลของประสบการณ์การเรียนรู้ของนิสิตทันตแพทย์ ชั้นปีที่ 5 คณะทันตแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ จำนวน 60 คน ในการปฏิบัติงานในคลินิกทันตสาธารณสุข โดยใช้แบบสะท้อนความคิด โดยนิสิตทันตแพทย์จะได้รับมอบหมายให้เขียนบรรยายสะท้อนความคิด หลังจากได้เสร็จสิ้นการปฏิบัติงานในคลินิกทันตสาธารณสุขชุมชนในพื้นที่ชุมชนในกรุงเทพมหานคร 4 สัปดาห์ ใช้การวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อวิเคราะห์การเรียนรู้ของนิสิต โดยการอ่านวิเคราะห์บทพรรณนาในแบบสะท้อนความคิดของนิสิต เพื่อจำแนกผลการเรียนรู้ จัดหมวดหมู่ และเข้ารหัส โดยคณะผู้วิจัยและสรุปเป็นประเด็นหลักที่ได้จากประสบการณ์การเรียนรู้ของนิสิต ผลการศึกษา พบว่า ประเด็นหลักที่ถูกระบุในรูปแบบเดียวกันสำหรับประสบการณ์การเรียนรู้ของนิสิตทันตแพทย์ คือ 1) ได้เรียนรู้การทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม 2) การติดต่อประสานงานกับชุมชน 3) การทำให้ชุมชนยอมรับและมีส่วนร่วมในกิจกรรม 4) การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อปัญหา 5) การวางแผนเพื่อแก้ไขปัญหา

คำสำคัญ: การสะท้อนคิดด้วยตนเอง คลินิกทันตสาธารณสุขชุมชน แบบสะท้อนความคิด

*อาจารย์ ภาควิชาทันตกรรมสำหรับเด็กและทันตกรรมป้องกัน คณะทันตแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สุขุมวิท 23 เขตวัฒนา กรุงเทพฯ 10110

Dental Students' Self-Evaluation on Their Community-Base Experience in Dental Public Health Clinic: Using the Self-Reflective Learning Log

Nathawut Kaewsutha* Serena Siraratna Sakoolnamarka* Kittithach Mongkolsiwa*

Abstract

The purpose of this qualitative study was to explore the learning outcomes of the 60 fifth-year dental students, Srinakharinwirot University from their community-based education experiences in Dental public health clinic as documented in the self-reflective learning log. The Fifth-year dental students were assigned to submit a written reflection after their 4-weeks dental public health clinic experience at Bangkok. Content analysis was used to analyze the student's learning from their reflections log. Investigators read essays independently to indentify the learning outcome from student's reflection log. The categories were coded by discussing among the investigators, and then each category was emerged to themes. The results show that, five major learning themes were identified similarly for students. (1)They learn to work together as a teamwork, (2) the communication skill in community, (3) the community acceptance and participation in the activity of community, (4) the problem analysis, (5) the plan to solve the problem.

Key words: Self-reflection, Dental public health clinic, Self-reflective learning log

*Lecturer, Department of Pedodontic and Preventive Dentistry, Faculty of Dentistry, Srinakharinwirot University, Sukhumvit 23, Wattana, Bangkok, 10110

บทนำ

การเรียนการสอนทางทันตแพทยศาสตร์นั้น ประกอบด้วยการศึกษาทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติที่มีความสัมพันธ์และสอดคล้องกัน โดยนิสิตทันตแพทย์ทุกคนต้องมีความรู้และความสามารถทั้งทางด้านวิชาการและการปฏิบัติ ซึ่งในหลักสูตรทันตแพทยศาสตร์บัณฑิต คณะทันตแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้พัฒนาและปรับปรุงกระบวนการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ [1] ในหมวด 3 มาตรา 15 กล่าวว่าการศึกษาคือเป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อมและโอกาส โดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อ หรือแหล่งเรียนรู้ และจะต้องสามารถเชื่อมโยงหลักทางวิชาการสู่การปฏิบัติและเกิดการพัฒนากิจกรรมในแก้ปัญหา และมาตรฐานของสมรรถนะหลัก(Standard Competency) ของทันตแพทย์สภา [2] ซึ่งได้กำหนดสมรรถนะหลักของทันตแพทย์ไทย นอกเหนือจากทักษะการรักษาโรคในช่องปาก ยังจำเป็นต้องมีทักษะการทำงานโครงการส่งเสริมและพัฒนาทันตสุขภาพในชุมชน ดังนั้น ในหลักสูตรทันตแพทยศาสตร์บัณฑิต จึงต้องจัดให้นิสิตได้มีโอกาสสัมผัสประสบการณ์เรียนรู้และทำงานร่วมกับชุมชน ดังในรายวิชาคลินิกทันตสาธารณสุขชุมชน นิสิตจะได้ศึกษาภาคปฏิบัติถึงการดำเนินงานทันตสาธารณสุขในชุมชน ตั้งแต่การศึกษาปัญหาทันตสุขภาพของชุมชน การวางแผนปฏิบัติงานในชุมชน รวมถึงการดำเนินการ และการประเมินผล

อย่างไรก็ตาม จากการจัดการเรียนการสอนที่ผ่านมาการประเมินสัมฤทธิผลทางการศึกษา ได้ให้ความสำคัญในการประเมินในผลลัพธ์ของการเรียนรู้ (Output) โดยมีเครื่องมือหลายอย่างที่ใช้ในการประเมินผลการเรียนรู้ เช่น แบบทดสอบ ซึ่งมีทั้งแบบอัตนัยและปรนัย ซึ่งเป็นวิธีที่นิยมและสามารถประเมินผลการเรียนรู้ได้ว่าผู้เรียนผ่านเกณฑ์มาตรฐานของการเรียนรู้ที่ถูกกำหนดในหลักสูตรหรือไม่ แต่วิธีดังกล่าวเป็นวิธีที่ใช้ประเมินเพื่อการตัดสิน ไม่ใช่ประเมินผลเพื่อติดตามกระบวนการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างแท้จริง การประเมินกระบวนการเรียนรู้เชิงพัฒนาการ (Process) โดยเฉพาะ

อย่างยิ่งในส่วนของประเมินประสบการณ์จากการเรียนรู้การทำงานชุมชน (Community-Base Experience) จากตัวผู้เรียน ว่าได้เรียนรู้หรือเกิดการพัฒนาศักยภาพอะไรบ้าง ภายหลังจากการฝึกปฏิบัติงานในชุมชนยังมีไม่มากนักในประเทศไทย ทั้งนี้จากงานวิจัยของ ศศิธร ไชยประสิทธิ์ และคณะ ศึกษาการสะท้อนความคิดผ่านเรื่องเล่านักศึกษาทันตแพทย์ชั้นปีที่ 6 ที่ไปฝึกปฏิบัติงานภาคสนาม ซึ่งการศึกษาดังกล่าวพบว่า การจัดประสบการณ์เรียนรู้ของกระบวนการวิชาทันตกรรมชุมชนปฏิบัติ ไม่เพียงแต่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ในการจัดหลักสูตร คือ เข้าใจวิถีชีวิตของทันตแพทย์ในการทำงานชุมชน เข้าใจวิถีคิดของคนในชุมชนที่ส่งผลต่อสุขภาพ และเข้าใจแนวคิดของการส่งเสริมสุขภาพแนวใหม่ นอกจากนั้นนักศึกษายังได้สะท้อนความคิดว่าทำให้เข้าใจเนื้อหาทางทฤษฎีได้อย่างลึกซึ้งมากขึ้น และเอื้อโอกาสให้นักศึกษาได้สัมผัสกับผู้คนที่แตกต่างกันหลากหลาย ทำให้มีทัศนคติต่อโลกกว้างยิ่งขึ้น ซึ่งในงานวิจัยชิ้นนี้ได้สรุปประโยชน์ของเครื่องมือที่ใช้ในการสะท้อนคิดของนักศึกษาว่า จะช่วยในการประเมินผลนักศึกษา โดยทำให้มีโอกาสนำเสนอสิ่งที่ตนได้เรียนรู้โดยไม่ถูกตีกรอบด้วยประเด็นคำถามแบบปลายปิด [3] ซึ่งการประเมินดังกล่าวเป็นสิ่งสำคัญมากในการเรียนรู้สำหรับการพัฒนาความสามารถในระดับพื้นฐานจนกระทั่งถึงระดับวิชาชีพ ทั้งนี้ มีการศึกษาจากต่างประเทศของอาเทอร์ ซึ่งชี้ให้เห็นว่า การประเมินตนเองนั้นเป็นสิ่งสำคัญสำหรับผู้เรียนในสาขาที่เป็นวิชาชีพไม่น้อยไปกว่าทักษะการเรียนรู้ในด้านอื่นๆ ซึ่งประโยชน์ที่ผู้ประเมินจะได้รับนั้น จะเพิ่มการเรียนรู้ของผู้ประเมิน เพิ่มศักยภาพของแต่ละบุคคลออกมาให้เห็นเพื่อใช้ในชีวิตรจริงได้ และขยายขีดความสามารถที่จะนำความรู้ด้านทฤษฎีเข้ามาใช้ในโลกรปัจจุบัน [4]

กระบวนการสะท้อนคิดด้วยตนเอง (self reflection) เป็นวิธีหนึ่งที่ใช้ประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนโดยเกิดจากการประเมินตนเองของผู้เรียนเพื่อแสดงผลการเรียนรู้ ซึ่งสามารถนำผลการประเมินที่ได้ของแต่ละบุคคลไปประเมินพัฒนากระบวนการเรียนการสอนว่ามีความสอดคล้อง หรือสัมพันธ์กับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรการเรียนการสอนหรือ

การวัดและการประเมินผล ทั้งนี้ การประเมินตนเองนั้น เป็นวิธีการเรียนรู้ที่เหมาะสมสำหรับผู้เรียนที่เป็นผู้ใหญ่หรือ ถูกมองว่าเป็นผู้มีความรู้แล้ว [5] และการมีทักษะของการประเมินตนเองได้นั้นมีคุณค่ายิ่งกว่าการที่มีความรู้แต่ ไม่สามารถทำการประเมินตนเองได้ [6] เนื่องจากทักษะการประเมินตนเองเป็นสิ่งแรกในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ดังนั้น การที่เราสามารถพัฒนาทักษะในการประเมินตนเอง จึงเป็น อีกวิธีที่จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเอง ได้เป็นอย่างดี [7] ซึ่งเครื่องมือที่ใช้ในการประเมินตนเองนั้น สามารถเก็บรวบรวมได้หลายวิธี เช่น การใช้แฟ้มผลงาน (portfolios) แบบตรวจสอบรายการ (checklist) อนุทิน แสดงความรู้สึก (reflective journals) รูบรีคส์ (rubrics) การประเมินตนเองและให้เพื่อนประเมิน (self and peer assessment) และการสังเกต (observation) [8]

ในการจัดการเรียนการสอนของคณะทันตแพทยศาสตร์ ชั้นนำในระดับนานาชาติ มีการใช้ “การสะท้อนความคิด” เป็นส่วนหนึ่งในการประเมินมาเป็นเวลานานแล้ว ดังเช่นการศึกษาของโมฟิตีและคณะ ในปี ค.ศ. 2003 [9] ได้ทำการ ศึกษาเกี่ยวกับการสะท้อนความคิดต่อประสบการณ์ที่ได้รับ จากการทำงานชุมชนของนักศึกษาทันตแพทย์ เพื่อทำความเข้าใจถึงประโยชน์และการเรียนรู้ที่ได้รับจากการทำงาน ชุมชนของนักศึกษา โดยใช้วิธีเชิงคุณภาพ ใช้กลุ่มตัวอย่าง เป็นนักศึกษาทันตแพทย์ชั้นปีสุดท้ายจำนวน 160 คน แห่ง มหาวิทยาลัย นอร์ทแคโรไลนา โดยนักศึกษานำเสนอเลือก สถานที่ในการออกชุมชนได้เองจากที่กำหนดให้อันได้แก่ ศูนย์ สุขภาพชุมชน สถาบันฟื้นฟูสุขภาพ ศูนย์สุขภาพชนพื้นเมือง อเมริกัน และหนึ่งในสถานที่ที่ต้องออกหน่วยจะต้องมีโรงพยาบาลหรือสถานพยาบาลที่ต้องการการเข้าถึงเป็นพิเศษ ทำการเวียนออกชุมชนสองครั้ง ครั้งละ 4 สัปดาห์ในช่วง ฤดูร้อน หลังจากจบการออกหน่วยแต่ละครั้งนักศึกษาแต่ละ คนจะต้องเขียนเรียงความสะท้อนความคิดตนเองเกี่ยวกับ วิกฤตการณ์ต่างๆที่ตนพบเจอมาขณะออกชุมชน จากนั้น ผู้วิจัยจะนำมาวิเคราะห์เพื่อจัดจำแนกกลุ่มการสะท้อนคิด ผลการศึกษาพบว่าจากการออกชุมชนนักศึกษาได้สะท้อน คิดในประเด็นหลักๆ 3 ประเด็น อันได้แก่ ความเติบโตทาง บุคลิกภาพและความเป็นมืออาชีพ การตระหนักรู้ถึงสิ่งต่างๆ

เช่น ความเป็นอยู่ของผู้ป่วย ศีลธรรมจรรยา เป็นต้น และการให้บริการทางการรักษาผู้ป่วย ซึ่งประสบการณ์ต่างๆที่ได้รับจากการออกหน่วยชุมชนเป็นประสบการณ์ตรงอันจะ เป็นการเตรียมตัวไปสู่การเป็นทันตแพทย์ในอนาคต

หรือการศึกษาของบอยด์ ในปี ค.ศ. 2002 [10] ได้ทำการศึกษางานวิจัยเชิงคุณภาพ เรื่องการสะท้อนคิด ในการปฏิบัติงานชั้นคลินิกของนิสิตปีที่ 1 จำนวน 69 คน จากมหาวิทยาลัยโอเรกอน เพื่อสำรวจว่านิสิตได้เรียนรู้ อะไรบ้างจากการลงปฏิบัติงานในฐานะผู้ช่วยช่างเก้าอี้ของ คลินิกปริทันต์ โดยใช้การสะท้อนความคิดเพื่อนำไปสู่การพัฒนา และปรับปรุงการเรียนรู้ต่อไป โดยให้ผู้ร่วมวิจัย เขียนบรรยายสะท้อนความคิดจากการลงปฏิบัติงานทาง คลินิกด้วยการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structure interview) และถูกสังเกตพฤติกรรมทางคลินิก จากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์โดยใช้การวิเคราะห์หาประเด็น หลักตามวิธีของลูโบสกี พบว่าสามารถแบ่งข้อมูลออกเป็น 3 ประเด็นใหญ่ๆ คือ 1. การเชื่อมโยงระหว่างสื่อการสอน และประสบการณ์ทางคลินิก 2. มุมมองของนิสิตที่เกี่ยวกับ บทบาทของทันตแพทย์ 3. ปฏิสัมพันธ์ระหว่างทันตแพทย์ กับผู้ป่วย การเขียนสะท้อนความคิดสามารถใช้เป็นแนวทาง ในการปรับปรุงพัฒนาการเรียนรู้และใช้ในการจัดการดูแลผู้ป่วย และสามารถนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาหลักสูตร ดังการศึกษาของ โบวเวอร์ และ วิลสัน [11] ซึ่งได้ทำการ ศึกษาผลของการจัดการเรียนการสอนในหลักสูตรการผลิต ทันตภิบาล โดยการนำเอาผลสะท้อนความคิดจากนักศึกษา ทันตภิบาลที่จบแล้วมาเป็นข้อมูลเพื่อใช้ในการปรับปรุงการเรียนการสอนในหลักสูตร

จากการทบทวนวรรณกรรมของการศึกษาที่ผ่านมา สรุปได้ว่า การประเมินตนเองเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพ ในการจะช่วยกระตุ้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และการ ปฏิบัติงานในอนาคต ซึ่งการศึกษาในอดีต แสดงให้เห็นว่า เครื่องมือตัวนี้ได้รับการสนับสนุนและแนะนำในเชิงบวกให้ ใช้ เพื่อการพัฒนาการเรียนการสอน และการปฏิบัติงาน ซึ่ง กระบวนการสะท้อนความคิด (Reflection) อาจสามารถ แบ่งได้เป็น 2 รูปแบบ ตามการแบ่งของซอน [12] คือ การสะท้อนความคิดขณะได้รับการประสบการณ์ (Reflec-

tion-In-action) และ การสะท้อนความคิดภายหลังได้รับประสบการณ์ (Reflection-On-action) โดยการสะท้อนความคิดขณะได้รับประสบการณ์ จะเกิดขึ้นเมื่อเราใช้ความรู้ที่เรียนหรือประสบการณ์การตัดสินใจในอดีต เพื่อใช้แก้ไขสถานการณ์ในขณะที่เกิดขึ้นเป็นลักษณะการเกิดปฏิภริยาสะท้อนกลับทันที ณ ขณะที่เหตุการณ์หรือประสบการณ์เกิดขึ้น ส่วน “การสะท้อนความคิดภายหลังได้รับประสบการณ์ (Reflection-On-action)” เป็นกระบวนการสะท้อนความคิดภายหลังจากการได้รับประสบการณ์นั้นๆ ซึ่งต้องผ่านการใคร่ครวญหรือไตร่ตรองทบทวนในประสบการณ์สิ่งที่ผ่านมาแล้วสะท้อนออกมาเป็นข้อดีหรือข้อเสียจากการทำหรือไม่ทำอะไร ซึ่งสามารถสรุปออกเป็นบทเรียนรู้ เพื่อนำไปแก้ไขปรับปรุงในโอกาสต่อไปได้ ซึ่งในงานวิจัยครั้งนี้ ก็จะมุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับ “การสะท้อนความคิดภายหลังได้รับประสบการณ์ (Reflection-On-action) ชนิดนี้” เนื่องจากได้รับการสนับสนุน ทดผลึกทางความคิด ซึ่งสามารถเป็นประโยชน์ในการถอดบทเรียนประสบการณ์มากกว่า ซึ่งสอดคล้องกับการจัดการเรียนการสอนมากกว่า โดยงานวิจัยในครั้งนี้ จะใช้แบบประเมินตนเองในลักษณะแบบสะท้อนความสามารถการเรียนรู้คลินิกชุมชน (Self reflection log) เพื่อให้บัณฑิตชั้นปีที่ 5 เขียนพรรณนาประเมินตนเองในส่วนของประสบการณ์การเรียนรู้หลังการฝึกปฏิบัติงานคลินิกทันตสาธารณสุขชุมชน

วัสดุอุปกรณ์และวิธีการ

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาผลของประสบการณ์การเรียนรู้ของนิสิตทันตแพทย์ในการปฏิบัติงานในรายวิชาคลินิกทันตสาธารณสุขชุมชน (ททต 531) ของนิสิตชั้นปีที่ 5 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ที่มีจัดการเรียนการสอนเป็นการฝึกปฏิบัติเป็นรายกลุ่ม กลุ่มละประมาณ 7-8 คน ในชุมชนที่มีลักษณะเป็นโรงเรียนและสถานศึกษาต่างๆ ที่มีที่ตั้งอยู่ใกล้กับมหาวิทยาลัย เป็นระยะเวลา 2 สัปดาห์ โดยใช้แบบสะท้อนความคิด และสรุปประเด็นหลักที่ได้จากประสบการณ์การเรียนรู้ของนิสิต ตามแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content analysis) [13]

ขั้นตอนและวิธีการในการเก็บข้อมูล

• ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ได้จากนิสิตคณะทันตแพทยศาสตร์ชั้นปีที่ 5 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ จำนวน 60 คนที่ลงปฏิบัติงานคลินิกทันตสาธารณสุขชุมชนตามโรงเรียนและสถานศึกษาต่างๆ ในเขตกรุงเทพมหานคร ในปีการศึกษา 2552 ซึ่งนิสิตจะใช้พื้นที่ดังกล่าวในการศึกษาชุมชน วิเคราะห์ปัญหา วางแผน และดำเนินโครงการทันตสาธารณสุขในโรงเรียน สำหรับเกณฑ์การคัดออก (exclusion criteria) คือ นิสิตที่ไม่ให้ข้อมูล หรือผู้วิจัยไม่สามารถอ่านทำความเข้าใจข้อความในแบบสะท้อนความคิดได้

• เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสะท้อนความคิดตนเอง (Reflective Log) เพื่อการสะท้อนคิดด้วยตนเอง ภายหลังการลงปฏิบัติงานคลินิกทันตสาธารณสุขชุมชน โดยนิสิตจะทำการเขียนพรรณนาสะท้อนผลการเรียนรู้ลงในแบบฟอร์มที่กำหนดให้ โดยพรรณนาถึง สิ่งที่นิสิตทำ สิ่งที่นิสิตรู้สึกสนุก สิ่งที่นิสิตรู้สึกว่าเป็นอุปสรรคในการทำงาน สิ่งที่นิสิตรู้สึกว่าได้ดี และสิ่งที่นิสิตเรียนรู้จากการทำงาน

• การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลการพรรณนาจากแบบสะท้อนความคิดด้วยตนเองที่แจกให้กับนิสิตทันตแพทย์ชั้นปีที่ 5 ที่ฝึกปฏิบัติงานทุกคน และเก็บรวบรวมกลับใน 4 สัปดาห์ หลังจากเสร็จสิ้นการฝึกปฏิบัติงาน โดยแจ้งนิสิตให้ทราบว่าขอให้เขียนพรรณนาอย่างอิสระและจะไม่มีผลต่อคะแนนหรือการประเมินผลในรายวิชา ข้อมูลที่ได้ จะถูกนำมาอ่านและค้นหาประเด็นที่น่าสนใจที่ละบรรทัด รวมถึงรวบรวมประเด็น (Interesting Quote) และให้รหัส (Coding) จากนั้นจึงจัดหมวดหมู่ข้อมูล (Theme) ที่ได้ตามความสอดคล้องของข้อมูลจากการเขียนบรรยายของนิสิตแต่ละคนโดยคณะผู้วิจัย และสรุปผลการศึกษาเป็นประเด็นหลัก (Theme) และประเด็นรอง (Category) ที่ได้จากประสบการณ์การเรียนรู้ของนิสิตทั้งชั้นปีในภาพรวม

• การวิเคราะห์ข้อมูล

จะทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ร่วมกับการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพในการสรุปผลข้อมูล ตามแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content analysis) [13]

• ผลการวิจัย

ข้อมูลจากแบบสะท้อนคิดด้วยตนเอง ของนิสิต ที่ผ่านการปฏิบัติงานวิชาคลินิกทันตสาธารณสุขชุมชน จำนวน 60 คน ผู้วิจัยสามารถพิจารณาจัดหมวดหมู่สิ่งที่ นิสิตได้เรียนรู้จากการฝึกปฏิบัติงานได้เป็น 5 ประเด็นหลัก ได้ข้อมูลดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ประเด็นหลักและประเด็นรองที่ได้จากแบบสะท้อนคิดของนิสิตทันตแพทย์

Table 1. Major theme and category of student's reflective log

ประเด็นหลักและประเด็นรอง	จำนวน (%)
<p>1 : ได้เรียนรู้การทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม</p> <p>1.1 การแบ่งงาน และบทบาทของการทำงานร่วมกัน (ผู้นำ, ผู้ตาม)</p> <p>1.2 รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นและการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น</p> <p>1.3 การให้อภัยและยอมรับความผิดพลาดและร่วมกันแก้ปัญหา</p>	<p>5 (8.3%)</p> <p>1 (1.7%)</p> <p>2 (3.3%)</p> <p>2 (3.3%)</p>
<p>2 : การติดต่อประสานงานกับชุมชน</p> <p>2.1 การเข้าหาผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงหรือผู้นำชุมชน</p> <p>2.2 มีการวางตัวให้เหมาะสม ถูกกาลเทศะ</p> <p>2.3 เตรียมเอกสาร การขออนุญาตในการจัดกิจกรรม</p>	<p>16 (26.7%)</p> <p>4 (6.7%)</p> <p>2 (3.3%)</p> <p>10 (16.7%)</p>
<p>3 : การทำให้ชุมชนยอมรับและมีส่วนร่วมในกิจกรรม</p> <p>3.1 การพูดเพื่อชักจูง เด็ก ครู และผู้ปกครองให้เข้าร่วมกิจกรรม</p> <p>3.2 การปรับพฤติกรรมเด็ก การสร้างความคุ้นเคยกับเด็ก</p>	<p>31 (23.3%)</p> <p>12 (20.0%)</p> <p>19 (31.7%)</p>
<p>4 : การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อปัญหา</p> <p>4.1 สภาวะทันตสุขภาพมีปัจจัยหลากหลายเป็นองค์ประกอบ</p> <p>4.2 การแก้ปัญหาควรแก้ไขที่ต้นเหตุของปัญหา</p> <p>4.3 ผู้ปกครองและครูเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อทันตสุขภาพของเด็ก</p>	<p>11 (18.3%)</p> <p>4 (6.7%)</p> <p>3 (5.0%)</p> <p>4 (6.7%)</p>
<p>5 : การวางแผนเพื่อแก้ไขปัญหา</p> <p>5.1 ควรมีการวางแผนที่ดี และมีแผนสำรองเสมอ</p> <p>5.2 การจัดกิจกรรมให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย</p>	<p>6 (10.0%)</p> <p>4 (6.7%)</p> <p>2 (3.3%)</p>

โดยนิสิตได้พรรณาสะท้อนความคิดในประเด็นต่างๆ ไว้ดังต่อไปนี้

1: ได้เรียนรู้การทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม

ปฏิบัติงานทันตสาธารณสุขในชุมชน ทำให้นิสิตเรียนรู้การทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม ไม่ว่าจะบทบาทผู้นำ ผู้ตาม มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน นิสิตได้กล่าวว่า

“การประสานงานภายในกลุ่มผู้เข้าไปร่วมกิจกรรมเอง อาจมีความเห็นพ้องที่ไม่ตรงกันได้ การแสดงความคิดเห็น เหตุผล และเสียงส่วนมากจึงเป็นสิ่งสำคัญในการวางแผนการทำงาน”

นิสิตคนหนึ่งได้แสดงความคิดเห็นว่า

“จากการทำงานร่วมกันตั้งแต่วันแรกไปจนถึงวันสุดท้ายทำให้ทราบว่า ไม่มีใครเป็นหัวหน้าและลูกน้อง ทุกคนเท่าเทียมกัน ผลัดกันเป็นทั้งผู้นำและผู้ตามขึ้นอยู่กับโอกาสรู้จักให้อภัยยอมรับความผิดพลาดของคนใดคนหนึ่ง และถือเป็นความรับผิดชอบของส่วนรวมที่จะต้องร่วมกันแก้ไขโดยไม่โยนความผิดกัน”

จากการสะท้อนคิดของนิสิตดังกล่าวทำให้เห็นว่า นิสิตมองเห็นคุณค่าของเพื่อนร่วมงานและเข้าใจความสำคัญของบทบาทหน้าที่ที่แตกต่างกัน เมื่อทุกคนมีเป้าหมายในการทำงานเพื่อส่วนรวมแล้วก็จะเกื้อกูลกันให้งานประสบความสำเร็จ ทั้งนี้จะเห็นว่านิสิตเรียนรู้จักที่จะยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น มีความอดทนต่อกัน ให้อภัยและร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น นับว่าบทเรียนของการอยู่ร่วมกันและทำงานร่วมกันกับผู้อื่นนั้นเป็นบทเรียนที่สำคัญบทเรียนหนึ่งที่นิสิตหลายคนได้รับการฝึกวางแผนการปฏิบัติงานจริง

2: การติดต่อประสานงานกับชุมชน

นิสิตจำนวนมากกว่าร้อยละ 26 ได้เรียนรู้ถึงการติดต่อประสานงานกับชุมชน จากทัศนะของนิสิตคนหนึ่งได้กล่าวไว้ว่า

“สิ่งที่ข้าพเจ้าได้เรียนรู้จากการทำโครงการคือ การฝึกติดต่อประสานงานกับชุมชน ซึ่งถือเป็นการทำงานร่วมกับผู้อื่น เนื่องจากที่ผ่านมาข้าพเจ้าได้มีโอกาสทำงานร่วมกับเพื่อนภายในคณะซึ่งเป็นสายงานเดียวกัน และมีอายุใกล้เคียงกันเท่านั้นดังนั้นการที่ข้าพเจ้าได้รับหน้าที่เป็นผู้ประสานงานกับทางโรงเรียนจึงเป็นโอกาสที่ทำให้ข้าพเจ้าได้ฝึกความสามารถในการติดต่อสื่อสารกับบุคคลที่อยู่ต่างสายงาน และผู้ที่มีคุณวุฒิและวัยวุฒิที่สูงกว่า ซึ่งการที่ข้าพเจ้าเป็นเด็กอายุน้อยกว่าจึงมีผลให้ความน่าเชื่อถือลดลง ดังนั้นการสร้างศรัทธาและความน่าเชื่อถือจึงเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างหนึ่ง ในการเข้าไปติดต่อประสานงานทุกครั้งจึงต้องมีการเตรียมพร้อมของข้อมูล เช่น มีใบแจ้งกำหนดการการจัดกิจกรรมโดยละเอียด เตรียมรายงานการนำเสนอข้อมูลที่ เป็นทางการ และเป็นข้อมูลทางวิชาการที่มีแหล่งอ้างอิงที่น่าเชื่อถือ เป็นต้น นอกจากนี้ความอ่อนน้อมถ่อมตนก็เป็นสิ่งสำคัญไม่แพ้กัน ในการสื่อสารจึงต้องเลือกใช้ภาษาที่เหมาะสม ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้จะเป็นประโยชน์แก่ข้าพเจ้าในอนาคตได้อย่างมาก”

เพียงเท่านี้ก็นับว่าการที่ข้าพเจ้าได้รับหน้าที่เป็นผู้ประสานงานกับทางโรงเรียนจึงเป็นโอกาสที่สำคัญที่ทำให้ข้าพเจ้าได้ฝึกความสามารถในการติดต่อสื่อสารกับบุคคลที่อยู่ต่างสายงาน และผู้ที่มีคุณวุฒิและวัยวุฒิที่สูงกว่า ซึ่งการที่ข้าพเจ้าเป็นเด็กอายุน้อยกว่าจึงมีผลให้ความน่าเชื่อถือลดลง ดังนั้นการสร้างศรัทธาและความน่าเชื่อถือจึงเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างหนึ่ง ในการเข้าไปติดต่อประสานงานทุกครั้งจึงต้องมีการเตรียมพร้อมของข้อมูล เช่น มีใบแจ้งกำหนดการการจัดกิจกรรมโดยละเอียด เตรียมรายงานการนำเสนอข้อมูลที่ เป็นทางการ และเป็นข้อมูลทางวิชาการที่มีแหล่งอ้างอิงที่น่าเชื่อถือ เป็นต้น นอกจากนี้ความอ่อนน้อมถ่อมตนก็เป็นสิ่งสำคัญไม่แพ้กัน ในการสื่อสารจึงต้องเลือกใช้ภาษาที่เหมาะสม ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้จะเป็นประโยชน์แก่ข้าพเจ้าในอนาคตได้อย่างมาก”

3: การทำให้ชุมชนยอมรับและมีส่วนร่วมในกิจกรรม

ในส่วนของการทำงานให้ชุมชนยอมรับและมีส่วนร่วมในกิจกรรมนับเป็นส่วนที่นิสิตได้ให้ความสำคัญในการเรียนรู้และสะท้อนคิดออกมามาก โดยนิสิตได้บรรยายว่า

“ข้าพเจ้าได้เรียนรู้ในการทำกิจกรรมร่วมกับเด็กๆ โดยพบว่า การเริ่มต้นครั้งแรกๆ นั้น เราต้องสร้างความใกล้ชิดคุ้นเคยก่อน เช่น การพูดคุยหรือปฏิบัติให้เด็กดูเป็นตัวอย่าง เช่น วิธี Tell Show Do ในการตรวจฟัน หรือแม้เป็นกิจกรรมสั้นๆ การทักทาย เราก็ต้องทำให้เด็กเห็นและสอนซ้ำๆ ให้เด็กทำตาม ซึ่งการทำงานกับเด็กเล็กนั้นต้องใช้ความอดทน และมีความคิดสร้างสรรค์ในการคิดหาวิธีการให้เด็กสนใจในสิ่งที่เราต้องการจะสื่อ และบางครั้งเราต้องมี voice control ในการจัดการพฤติกรรมเด็กด้วยเพื่อให้เด็กอยู่ในระเบียบ และสนใจในสิ่งที่เราสอน”

4: การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อปัญหา

นิสิตจำนวนมากได้เรียนรู้ถึงวิธีการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อปัญหา ดังที่นิสิตคนหนึ่งได้เก็บข้อมูลปัจจัยต่างๆ จากการจากการตอบแบบสอบถามของผู้ปกครอง พบว่า

“สภาวะทางทันตสุขภาพของเด็กไม่ได้ขึ้นกับเพียงตัวเด็กเอง แต่มีปัจจัยอื่นๆ เกี่ยวข้องด้วย จากการวิเคราะห์

จากแบบสอบถาม เช่น ผู้ปกครอง สิ่งแวดล้อมรอบโรงเรียน ความรู้ในการดูแลสุขภาพช่องปาก เพราะฉะนั้นหากเราจะแก้ไขปัญหาก็ควรจะวิเคราะห์ถึงปัจจัยต่างๆ ด้วย เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหในระยะยาว”

นอกจากนี้ยังมีนิสิตจำนวนหนึ่งได้สะท้อนความคิดของตนซึ่งแสดงถึงการเห็นความสำคัญของการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อปัญหาดังต่อไปนี้

“สิ่งที่ได้เรียนรู้จาก การจัดโครงการคือทำให้พบว่าจากเดิมเคยเข้าใจว่าเด็กที่อาศัยอยู่ในชุมชนเมืองซึ่งมีโรงพยาบาล และคลินิกที่ให้บริการทางทันตกรรมกระจายอยู่ทั่วไป น่าจะมีความรู้และสุขภาพช่องปากและฟันที่ดี แต่ในความเป็นจริงแล้วหลังจากที่ได้ตรวจช่องปากของนักเรียนพบว่ายังมีเด็กนักเรียนส่วนหนึ่งที่มีสุขภาพช่องปากและฟันที่ไม่ดีนัก และส่วนใหญ่ยังขาดความรู้เรื่องทางทันตสุขภาพ แม้จะมีทัศนคติที่ดีก็ตาม โดยสาเหตุของปัญหาเหล่านี้มาจากหลายปัจจัยแตกต่างกันไป ซึ่งเป็นหน้าที่สำคัญของทันตแพทย์ที่จะค้นหาสาเหตุของปัญหาเหล่านี้ เพื่อให้การรักษาทางทันตกรรมไม่ใช่แค่การรักษาที่เป็นเพียงการแก้ไข ปัญหาที่ปลายเหตุแต่ควรมีการป้องกัน คือการกำจัดสาเหตุของปัญหาร่วมด้วย เพื่อให้การทำงานของทันตแพทย์มีความยั่งยืน และเกิดประโยชน์อย่างแท้จริง”

นิสิตอีกคนหนึ่งได้กล่าวว่า

“ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนเกิดจากหลายปัจจัย ทั้งจากเด็ก ผู้ปกครอง ทั้งทางด้านความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติ การจะแก้ไขปัญหาก็จำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่าย เนื่องจากการฟุ้งการแก้ไขปัญหาก็ที่ตัวเด็กอย่างเดียว จะช่วยแก้ไขปัญหาก็แค่ส่วนหนึ่งเท่านั้น การเรียนรู้ที่ได้รับคือ แม้ว่าครูจะให้ความสำคัญและมีความสนใจเกี่ยวกับสุขภาพทันตสุขภาพของเด็กๆ มากน้อยแค่ไหน แต่หากผู้ปกครองไม่ให้ความร่วมมือ และใส่ใจในปัญหาที่เกิดขึ้นกับบุตรหลาน การแก้ไขปัญหาก็จะสามารถแก้ไขได้แค่ส่วนหนึ่งเท่านั้น และไม่มีคามยั่งยืนของกิจกรรม”

จะเห็นได้ว่านิสิตให้ความสำคัญของการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อปัญหา และพบว่าสถานะทันตสุขภาพไม่ได้ขึ้นอยู่กับเด็กเพียงอย่างเดียว แต่มีปัจจัยอื่นร่วมด้วยไม่ว่าจะเป็นผู้ปกครองหรือครู ดังนั้นการแก้ไขปัญหาก็ควรแก้

ที่ต้นเหตุของปัญหาจึงจะนำมาซึ่งความยั่งยืนของกิจกรรม โดยการแก้ไขปัญหาก็ต้องอาศัยการวางแผนที่ดีและมีแผนสำรองเสมอ ทั้งนี้ควรจัดกิจกรรมให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายด้วยจึงจะทำให้แก้ไขปัญหาก็ได้ตรงตามปัจจัยและมีประสิทธิภาพ

5: การวางแผนเพื่อแก้ไขปัญห

นิสิตได้ให้ทัศนะในการวางแผนเพื่อแก้ไขปัญห

ไว้ว่า “ในการทำงานกับเด็กควรมีแผนสำรองไว้เสมอ และควรมีการวางแผนที่ดี เนื่องจากช่วงแรกที่เข้าไปเด็กๆ ยังไม่ค่อยให้ความร่วมมือในการจัดกิจกรรมเท่าไร เด็กๆ ยังมีความซุกซนสูง ยังกลัวคนแปลกหน้า และยังไม่คุ้นชินกับพวกเรา ทำให้กิจกรรมวันแรกๆ ไม่เป็นไปตามที่คาดไว้เท่าไร เราจึงได้ปรับแผนงานใหม่เล็กน้อย โดยปรับที่กิจกรรมให้เหมาะสมกับเด็กๆ แต่ละวัย และการเข้าไปทำความรู้จักกับเด็กๆ ให้มากที่สุด จึงทำให้การจัดกิจกรรมให้วันต่อๆ มาได้รับความร่วมมือจากเด็กๆ มากขึ้น และทำให้กิจกรรมนั้นเป็นไปตามที่คาดไว้ นอกจากนี้การเข้าไปทำงานกับผู้ใหญ่ เราควรมีการเตรียมงานที่ดีและควรแจ้งให้คุณครูทราบถ้าเกิดต้องเปลี่ยนแปลงกิจกรรม เนื่องจากทางกลุ่มได้ทำการเปลี่ยนแปลงตารางกิจกรรมเล็กน้อยหลังจากที่เกิดปัญหา และเราไม่ได้แจ้งให้คุณครูทราบทำให้มีการจัดนักเรียนมาฝึก ซึ่งเราต้องเข้าไปขอโทษคุณครูและแจ้งเรื่องที่เปลี่ยนแปลงกิจกรรมกะทันหัน และก็ได้เป็นปัญหาตามมา แต่ทำให้เราได้บทเรียนด้านการติดต่อประสานงานกับผู้อื่น ซึ่งในการทำงานวันต่อๆ มากก็ไม่เกิดเหตุการณ์แบบนี้”

จากที่นิสิตได้สะท้อนประสบการณ์ของตนเองนั้น ทำให้ทราบว่าวางแผนเพื่อแก้ไขปัญหายังส่งผลกระทบบถึงขั้นตอนการติดต่อประสานงานกับชุมชน ทำให้เห็นว่าการทำงานชุมชนนั้นทุกขั้นตอนมีความสำคัญ และมีผลเกี่ยวข้องสืบเนื่องกับขั้นตอนอื่นๆ ของการทำโครงการอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้นเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงในส่วนใดส่วนหนึ่งเกิดขึ้นอาจส่งผลกระทบต่อปฏิบัติที่เปลี่ยนแปลงไปในรายละเอียดของโครงการได้

บทวิจารณ์

ผลการศึกษานี้จะเห็นได้ในส่วนการศึกษาที่ทำการศึกษา ประสบการณ์หรือสิ่งเรียนรู้ที่ได้จากการฝึกปฏิบัติในคลินิก ทันตสาธารณสุขชุมชน ผ่านแบบสะท้อนความคิดนั้น พบว่า ประเด็นหลักที่ถูกระบุในรูปแบบเดียวกันสำหรับประสบการณ์ การเรียนรู้ของนิสิตทันตแพทย์ คือ 1) ได้เรียนรู้การทำงาน ร่วมกันเป็นกลุ่ม 2) การติดต่อประสานงานกับชุมชน 3) การ ทำให้ชุมชนยอมรับและมีส่วนร่วมในกิจกรรม 4) การวิเคราะห์ ปัจจัยที่มีผลต่อปัญหา 5) การวางแผนเพื่อแก้ไขปัญหา

ซึ่งผลการศึกษาในครั้งนี้เมื่อเปรียบเทียบกับ การศึกษาที่มีในอดีต พบว่า ข้อค้นพบที่ได้ดังกล่าวข้างต้น มีความแตกต่างจากการศึกษาของโมฟิตี [9] พอสมควร โดย ผลการศึกษาครั้งนี้ จะมีลักษณะที่ค่อนข้างทั่วไปและไม่ได้ มีประเด็นที่ลึกซึ้งกระทบต่อความรู้สึกมากนัก ซึ่งอาจเป็น เพราะกระบวนการเขียนแบบสะท้อนความคิดในการวิจัย ครั้งนี้มีโครงสร้างการเขียนกำกับที่ค่อนข้างเป็นทางการ มากกว่าการศึกษาของโมฟิตี ซึ่งการศึกษาดังกล่าว ได้ใช้ “เหตุการณ์ที่วิกฤต (Critical Incidents)” ซึ่งเป็นเหตุการณ์ ที่มีความแปลกใหม่ หรือไม่คุ้นเคย หรือมีความวิกฤตในระดับ หนึ่งมาเขียนบรรยาย จึงทำให้ผู้เขียนสามารถสะท้อน ความรู้สึกออกมาได้มากกว่า ประกอบกับ เงื่อนไขสภาพแวดล้อม การเรียนรู้ในการฝึกปฏิบัติในการศึกษาครั้งนี้ มีความใกล้เคียงกับบรรยากาศการทำงานและเรียนรู้ปกติในโรงเรียน ทันตแพทย์ของนิสิตทันตแพทย์ โดยการลงปฏิบัติในคลินิก ทันตสาธารณสุขชุมชนนี้จะใช้ชุมชนขนาดเล็ก ซึ่งส่วนใหญ่ เป็นโรงเรียนหรือสถานศึกษาที่อยู่ใกล้กับมหาวิทยาลัย ทำให้ ประสบการณ์การเรียนรู้ครั้งนี้อาจไม่แปลกใหม่ กระทบต่อ ความรู้สึก ความเชื่อ หรือตัวตนของผู้เรียนมากพอ เมื่อ เปรียบเทียบกับการศึกษาของโมฟิตี ที่มีการลงปฏิบัติในชุมชน พื้นที่ที่ห่างไกลออกไป หรือเป็นเขตชนบทที่มีความแตกต่าง จากโรงเรียนทันตแพทย์ค่อนข้างมาก จึงทำให้การสะท้อน ความคิดดังกล่าวมีแง่มุมความลึกซึ้งทางอารมณ์มากกว่า

เมื่อเปรียบเทียบกับการศึกษาของ ศศิธร ไชยประสิทธิ์ และคณะ [3] ก็พบว่า ผลการศึกษาในครั้งนี้ มีบางประเด็นที่ ผลการศึกษามีความใกล้เคียงกัน โดยเฉพาะในประเด็น การ อยู่ร่วมกับผู้อื่นและปฏิบัติตนเพื่อความเป็นวิชาชีพ หัวข้อ

การทำงานเป็นทีมและการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ซึ่งในการศึกษา ครั้งนี้ ก็พบว่าเป็น 1 ในหัวข้อหลักที่นิสิตได้เรียนรู้ โดยพบ ว่าการปฏิบัติงานในคลินิกทันตสาธารณสุขในชุมชน ทำให้ นิสิตเรียนรู้การทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม ไม่ว่าจะบทบาทผู้นำ ผู้ตาม มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน หรือใน ประเด็น ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในแนวทางการส่งเสริม สุขภาพ ก็ค่อนข้างใกล้เคียงกับข้อค้นพบในการศึกษานี้ใน ประเด็น การทำให้ชุมชนยอมรับและมีส่วนร่วมในกิจกรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่นิสิตกล่าวถึงกันมากที่สุดในการดำเนินโครงการ ส่งเสริมสุขภาพในโรงเรียนให้ประสบความสำเร็จจะต้องสร้าง การมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้อง แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อเปรียบ เทียบกับการศึกษาของ ศศิธร ไชยประสิทธิ์ และคณะ ดัง กล่าวข้างต้นจะพบว่า ประเด็นที่ลึกซึ้งมากไปกว่านั้น เช่น เปิดกว้างทัศนะการมองโลกมองชีวิตให้กว้างขวางขึ้น การ เรียนรู้และทำความเข้าใจตัวตนด้านใน ไม่ได้มีการพูดถึงมาก นักในการเขียนของนิสิตในการศึกษาครั้งนี้ อาจเป็นเพราะ กระบวนการเรียนรู้ในครั้งนี้ เป็นเพียงประสบการณ์ครั้งแรก ที่ไม่ได้มีความตื่นเต้น หรือเกิดความรู้สึกที่วิกฤตเพียงพอที่จะ ทำให้ผู้เรียนกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงข้างเนื่องจากบริบท สิ่งแวดล้อมการปฏิบัติงานที่ไม่แตกต่างจากสภาพแวดล้อม เดิมมากนัก ในโรงเรียนทันตแพทย์ และการลงปฏิบัติงาน ในคลินิกทันตสาธารณสุขชุมชนในชั้นปีที่ 5 นอกจากนี้ การ ที่นิสิตต้องสลับกลับไปทำงานคลินิกปกติในระหว่างอาทิตย์ ทำให้ความรู้สึกความไม่มีความแตกต่างมากนัก เมื่อเทียบ กับการศึกษาของศศิธร และคณะ ที่เก็บข้อมูลจากนักศึกษา ทันตแพทย์ชั้นปีที่ 6 ที่ฝึกปฏิบัติงานภาคสนามในพื้นที่ที่มี ความแตกต่างจากสภาพแวดล้อมในโรงเรียนทันตแพทย์ อย่างสิ้นเชิง และมีระยะเวลายาวนานในพื้นที่มากกว่า ทำให้ ประสบการณ์ที่มากกระทบจึงมีความแตกต่างกันในแง่ความ ลุ่มลึก และการทำความเข้าใจตนเองข้างใน

เมื่อเปรียบเทียบกับการศึกษาของโบวเวอร์ และ วิลสัน [11] ซึ่งมีการศึกษาในกลุ่มศึกษาที่มีความใกล้เคียง คือ นักเรียนทันตภิบาล พบว่า ข้อค้นพบในครั้งนี้ มีบางประเด็น ที่ผลการศึกษามีความใกล้เคียงกัน โดยเฉพาะในประเด็น “กระบวนการฝึกประสบการณ์ในหลักสูตรทันตภิบาลนั้น กระตุ้นให้เกิดความเข้าใจในหลักการ” ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้

ได้นิพนธ์กล่าวไว้จำนวนมากในหัวข้อหลักเรื่อง การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อปัญหา ซึ่งนิสิตได้เรียนรู้วิธีการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อปัญหาเมื่อได้รับประสบการณ์ตรงในการได้ลงมือปฏิบัติเองทำให้เข้าใจหลักการวิเคราะห์ปัญหาชุมชนที่เคยเรียนมาในภาคทฤษฎี นอกจากนี้ในประเด็น “การฝึกปฏิบัติในหลักสูตรทันตภิบาลช่วยกระตุ้นให้เกิดกระบวนการสื่อสารระหว่างนิสิตและคณะ” ก็มีความใกล้เคียงกับ ประเด็นหลักที่ค้นพบในการศึกษาครั้งนี้เรื่อง การติดต่อประสานงานกับชุมชน ที่นิสิตมองว่าการฝึกปฏิบัติในคลินิกทันตสาธารณสุขชุมชนช่วยพวกเขาเรียนรู้กระบวนการสื่อสารระหว่างตนเองกับชุมชนและผู้นำชุมชนในพื้นที่ที่พวกเขารับผิดชอบและเกิดการพัฒนาทักษะด้านนี้มากขึ้น อย่างไรก็ตาม ในประเด็นที่ค้นพบของโบวเวอร์ และ วิลสัน อีก 3 หัวข้อหลัก ได้แก่ พัฒนาการคิดเชิงวิพากษ์ สร้างความน่าเชื่อถือทางคลินิก และมีบรรยากาศการเรียนรู้ด้านบวก ไม่ถูกกล่าวถึงมากนักในบทสะท้อนความคิดของนิสิตทันตแพทย์ในการศึกษานี้ อาจเป็นเนื่องจาก ในกระบวนการทำโครงการที่มีระยะเวลาจำกัดเพียง 2 สัปดาห์อาจไม่เพียงพอให้เกิดกระบวนการกระตุ้นให้เกิดการคิดเชิงวิพากษ์ หรือเนื่องจากโครงการส่วนใหญ่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับการรักษาทางคลินิก จึงไม่ได้มีการกล่าวถึงการพัฒนาทักษะด้านนี้

ซึ่งประเด็นเรื่องการฝึกปฏิบัติทำให้เกิดประสบการณ์และเข้าใจหลักการเนื้อหาทางทฤษฎีมากขึ้น ก็มีความสอดคล้องกับ การศึกษาของพิมพากรณ์ กลั่นกลิน และคณะ [14] ที่ได้ทำการศึกษาเรื่องประสบการณ์การเรียนรู้ผ่านบันทึกการสะท้อนคิดประจำวันในการฝึกปฏิบัติการสร้างเสริมสุขภาพเด็กของนักศึกษาพยาบาลในกระบวนการฝึกปฏิบัติการพยาบาลเด็ก ที่พบว่า นักศึกษามีการเชื่อมโยงหลักทางวิชาการที่ได้เรียนรู้ที่ผ่านมาสู่การปฏิบัติ เกิดการพัฒนาทักษะในการแก้ปัญหาในการปฏิบัติ นักศึกษามีทักษะในการประเมินสุขภาพมากขึ้น ทั้งนี้ การสะท้อนความคิดมีความจำเป็นมากในการพัฒนาหรือปรับปรุงการเรียนการสอน โดยเฉพาะในงานที่ต้องมีปฏิสัมพันธ์กับมนุษย์ในการปฏิบัติงาน ซึ่งการสะท้อนคิดนอกจากจะเกิดประโยชน์ต่อผู้จัดการเรียนการสอนแล้ว ยังเป็นส่วนหนึ่งที่มีประโยชน์ในการพัฒนาผู้เรียนในคราวเดียวกันด้วย ดังเช่นการศึกษาของ

วัลภา คุณทรงเกียรติ [15] ทำการศึกษาในวิชาชีพพยาบาล ได้ให้บทสรุปจากการศึกษาการสะท้อนคิดด้วยตนเองเพื่อ การเอื้ออาทรว่า การสะท้อนคิดด้วยตนเองเป็นกระบวนการที่ทำให้บุคคลมองประสบการณ์ที่เกิดขึ้นกับตนเองด้วยความตระหนักของตนเองและก่อให้เกิดความเข้าใจสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างถ่องแท้มากขึ้น จนทำให้เกิดการพัฒนามุมมองหรือแนวคิดใหม่ ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับสิ่งที่จะเกิดขึ้นต่อไปในภายภาคหน้าได้ หรือ การศึกษาของกุลระวี วิวัฒน์ชีวิน [16] ที่ให้ผู้ติดเชื่อได้สะท้อนความคิดด้วยตนเองด้วยการสังเกตและบันทึกเกี่ยวกับการดูแลตนเองในแต่ละวัน ลงในแบบบันทึกการดูแลตนเอง แล้วนำกลับมาประเมินผลการปฏิบัติเมื่อผู้ติดเชื่อกลับมาพบผู้วิจัย พบว่าคะแนนเฉลี่ยของความสามารถในการดูแลตนเองของผู้ติดเชื่อเอชไอวี ภายหลังจากการใช้การสะท้อนคิดด้วยตนเองสูงกว่าก่อนใช้ จากการศึกษาดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่า “การสะท้อนความคิดด้วยตนเอง” สามารถใช้เป็นกระบวนการหนึ่งที่มีส่วนอย่างมากในการใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงพัฒนาการเรียนรู้และใช้ในการจัดการเรียนการสอน และพัฒนาความรู้สึกนึกคิดของผู้เรียนได้ในคราวเดียวกัน

อย่างไรก็ตาม ข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้ คือ การใช้แบบสะท้อนคิดจะได้ประเด็นเรียนรู้ที่กว้างมากขึ้น หากนิสิตได้มีโอกาสเผชิญกับสถานการณ์การเรียนรู้หรือเหตุการณ์ที่แตกต่างจากชีวิตประจำวันโดยสิ้นเชิง ดังนั้น ในการศึกษาครั้งต่อไป ควรทำศึกษาในบริบทของการจัดการเรียนการสอนที่แตกต่างออกไป เช่น ในการเรียนการสอนภาคสนามในชั้นปีที่ 6 ที่ อยู่ในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างจากวิถีชีวิตปกติมากๆ และมีระยะเวลาอยู่ในพื้นที่นานมากขึ้น เพื่อเพิ่มโอกาสให้เกิดเหตุการณ์สำคัญที่อยู่ในความทรงจำ (Critical Incident Technique) ของนิสิต นอกจากนี้แล้ว ในการวิจัยครั้งต่อไปควรมีการพิจารณาตั้งคำถามที่มีความจำเพาะเจาะจงไปที่เหตุการณ์ที่กระทบความรู้สึกทั้งในแง่บวกและแง่ลบที่ทำให้ผู้เรียนรู้สึกว่าตนเองได้เกิดการเรียนรู้ครั้งใหญ่ ซึ่งจะมีความเหมาะสมในการช่วยให้ นิสิตได้สะท้อนสิ่งที่เกิดขึ้นและการเรียนรู้ที่ได้รับในทุกมิติของการเรียนรู้ ทั้งด้านพุทธิปัญญา อารมณ์ความรู้สึก และการแสดงออกได้อย่างดีขึ้น

บทสรุป

ภาพสะท้อนของสิ่งที่ได้เรียนรู้จากประสบการณ์ของนิสิตภายหลังการปฏิบัติงานคลินิกทันตสาธารณสุขชุมชนพบว่า มี 5 ประเด็นหลัก ที่ถูกระบุถึง ได้แก่ 1) ได้เรียนรู้การทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม 2) การติดต่อประสานงานกับชุมชน 3) การทำให้ชุมชนยอมรับและมีส่วนร่วมในกิจกรรม 4) การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อปัญหา 5) การวางแผนเพื่อแก้ไขปัญหา

เอกสารอ้างอิง

1. The Office of the National Education Commission. National Education Act of B.E. 2542 (1999). Bangkok: The Office of the National Education Commission Printing; 1999. p. 5-7.
2. The Dental Council. The Standard Criteria for Thai Dental Professional of Dental Council of B.E. 2555 (2012). Nontaburi: The Dental Council; 2012. p.1-2.
3. Chaiprasitti S, Chatiketu P, Tuongratanaphan S, Wiwatkunupakan T, Srisilapanan P, Wiwatkunupakan W, et al.. Learning through Experience: Dental Students' Reflection on Community-Based Health Promotion Course. CM Dent J 2014; 35(1): 131-140.
4. Arthur H. Student self-evaluations: How useful? How valid? Int J Nurs Stud 1995; 32(3): 271-276.
5. Rosendahl P. Self-direction for learners: an andragogical approach to nursing education. Nursing Forum 1974; 13(1):136-146.
6. Rowntree D. Assessing students: how shall we know them? 4nd ed. London: Harper and Row; 2004. p. 1-132.
7. Woodward CA, Ferrier BM. The content of the medical curriculum at McMaster University: graduates' evaluation of their preparation for post-graduate training. J Med Educ 1983; 17(1): 54-60.
8. Kariuki P, Wiseman B. The Effects of Self Assessment on Kindergarten Students Learning of High Frequency words, 4th Annual Hawaii International Conference, Milligan College, Hawaii: 2006. p. 1-25.
9. Mofidi M, Strauss R, Pitner LL, Sandler ES. Dental Students' Reflections on Their Community-Based Experience: The Use of Critical Incidents. J Dent Educ 2003; 67(5): 515-523.
10. Boyd LD. Reflection on Clinical Practice by First-Year Dental Students: A Qualitative Study. J Dent Educ 2002; 66(6): 710-719.
11. Bower JA, Wilson JE. Graduates's Perceptions of Self-Assessment Training in Clinical Dental Hygiene Education. J Dent Educ. 2002; 66(10): 1146-1153.
12. Schon, DA. The Reflective Practitioner-how professionals think in action. Aldershot: Arena.1995. p. 1-65.
13. Creswell J. Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches. 4th ed. Thousand Oaks, CA: Sage; 2014. p. 1-78.
14. Klunklin P. Thaiyapirom N., Woragid-poonpol P. Learning Experiences through Reflective Thinking Diaries on Practice of Child Health Promotion among Nursing Students. Journal of Nursing and Education 2008; 1(2): 2-18.
15. Kunsongkeit W. Self-reflection for Caring. Journal of Faculty of Nursing Burapha University 2000; 8(3): 32-36.
16. Wiwattanacheewin K. Effects of Self-Reflection on Self-Care Ability and Quality of Life in Persons with HIV/AIDS. (Master Thesis). Medical and Surgical Nursing. The Chiang Mai University, Chiang Mai: Thailand; 1998. p. 1-72.

ติดต่อบทความ:

อ.ทพ.ดร. ณัฐวุธ แก้วสุทธา

ภาควิชาทันตกรรมสำหรับเด็กและทันตกรรมป้องกัน

คณะทันตแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

สุขุมวิท 23 เขตวัฒนา กรุงเทพฯ 10110

โทรศัพท์ 02-649-5000 ต่อ 15081

โทรสาร 02-664-1882

จดหมายอิเล็กทรอนิกส์ ballswu@gmail.com

Corresponding author:

Dr. Nathawut Kaewsutha

Department of Pedodontic and Preventive Dentistry,

Faculty of Dentistry, Srinakharinwirot University,

Sukhumvit 23, Wattana, Bangkok, 10110

Tel: 02-649-5000 ext. 15081

Fax: 02-664-1882

Email: ballswu@gmail.com